لەبارەی پەروەردەوە

بەشی سێیەم

میتۆدێك بۆ کوێرکردن و ئامرازێك بۆ خەساندن

نوری بێخاڵی

هەر لە درێژەی قسەکردن لەسەر پرۆسەکانی پەروەردە و فێرکردن و ڕەنگدانەوەیان لەسەر پێکهاتی مناڵ، جگە لە ڕۆڵی خێزان و مامۆستا وەك پەروەردەکار ، دیارە فاکتەری تریش هەن کە ڕاستەوخۆ پەیوەندییان بە ئەرك و وەزیفەی دامەزراوەکانی دەوڵەتەوە هەیە ، کە ئەوانیش بەشی خۆیان قسە هەڵدەگرن..هاوکات ژینگەی کۆمەڵایەتی دەوروبەر و ستراکتۆری سیاسی و دنیابینییەکانی ،ئەمانەش بەلای خۆیانەوە باندۆر بەسەر ئەو پرۆسەیەی بەرهەمهێنانی کەسایەتیدا بەجێ دەهێڵن .. لەم نووسینەشدا جارێکی تر بازێك بەسەر خێزان دەدەین و دەگەڕێینەوە نێو قوتابخانە و ئەو فاکتەر و ئامرازانەی کە میکانیزمی پرۆسەی پەروەردەن و ئاستی بەها و گرنگیان دەخەینەڕوو ، لە کاتێکدا کە بە شێوەیەکی تەندروست و زانستی ئاراستە بکرێن و سودیان لێوەربگیرێ ، کە ئەوانیش میتۆدەکانی خوێندن و هۆیەکانی فێرکردنن ، کە بەداخەوە تا ئەم چرکە ساتەش ئەم دوو میکانیزمە هەستیار و پڕ بایەخە ڕەوتی ڕاستەقینە و تەندروستیان دیارنییە و بەدیوێکی نەرێنی ، لەدەرەوەی ئەرك و پەیامە ئەرێنییەکانیان بەکارهێنراون (جێگەی سەرسوڕمانە لە مێژووی چواردە ساڵی دەسەڵاتی کوردیشدا ڕەواجی ماوە) .

میتۆدەکانی خوێندن کە میکانیزمی سەرەکی فێرکردنن ، بەدوای پرۆسەی پەروەردەی دەروونی و مۆڕاڵی و کۆمەڵایەتی ناو قوتابخانە ، لەڕیزبەندی پێشەوەی هۆکارە گرنگەکان دادەنرێن . چونکە لە ڕێگای بنەما و بنەڕەتە زانستی و لۆژیکی و واقیعیەکانی داڕشتنی میتۆدەکانەوە ، دەتوانرێ بەهای شوناس لەسەر ئاستی زمان و کلتور و مێژو و جوگرافیا بدرێتە مناڵ (قوتابی) ، شوناسێك کە نامۆ نەبێت بە سروشتی مێژوویی و ژینگە و ئینتمای تاکەکە خۆی.. دیارە لەم پرۆسەیەدا چەندە زمان ڕۆڵی کاریگەر و بەرچاو دەگێڕێ لە دەوڵەمەندکردنی ئەو شوناسە بەدیوە پۆزەتیڤەکەیدا ، هێندەش زیاتر و ترسناکتر خودی ئەو زمانە دەتوانێ بەدیوی نێگەتیڤدا دنیای خەونەکانی نەوەیەك تێك بشکێنێ .

بەمانایەکی تر ئەوە بەتەنها زمان نییە جەوهەری میتۆدەکانی خوێندن پێك دەهێنێ ، بەڵکو ئەگەر زمان بنەما و بنەڕەتێکی میتۆدەکان بێت ، ئەوا بە پلەی سەرەکی میکانیزمی بەرجەستەکردنی ئامانجە نادیار و شاراوەکانی پشتی دنیابینی سیاسی و ئایدیۆلۆژی میتۆدەکانە ، کە لەڕێگەی زمانەوە جارێکی تر دەیەوێ بەهایەکی (مێژوویی، کۆمەڵایەتی، سیاسی، فەرهەنگی) جیاواز بۆ وەرگر (قوتابی) بگوازێتەوە ، کە ئەمەش لەتەك کۆی سیاسەت و تاکتیك و ستراتیژەکانی داگیرکاری وڵاتی کوردان و ژێر دەستکردنی کورددا مەترسی بەردەوامی سڕینەوە و لە دەستدانی شوناسی نەتەوەیی و نیشتمانیمان بووە.. واتە چەندە سیاسەتەکانی کاولکاری و سوتاندنی خاك و ڕەشبگیری و کوشت و بڕ و جینۆساید بەشێك بوون لە پرۆسەی سڕینەوەی شوناسی کوردی لە سەر دەستی داگیرکەر، هێندە و زیاتریش خودی زمانەکەمان کرابووە (کە ئێستاش بەردەوامە!) میکانیزمی بە ئاکام گەیاندنی ئەم پرۆسە دوژمنداریە کە لە سەر هەر دوو ئاستی فێرکردن و ڕاگەیاندن بە کار دەهێنرا.

مناڵی ئێمە تا ئەم کاتەش چەندە بێبەشکراوە لە سەرچاوەی زانیاری نوێ و تیۆر و بیردۆزەی زانستی سەردەم و بابەتی هاوچەرخ و لە سەر ڕیتمێکی سەقەت و بەردەوامی بەرهەمە کۆنەکانی لە توێی بابەت و میتۆدەکانی خوێندندا گۆشکراوە، هێندەی ئەمەش لە ڕێگەی زمانی زگماکی خۆیەوە هوشیاری نیشتمانی و نەتەوەیی و کلتوری و کۆمەڵایەتی کوێر کراوە، ئەویش لە ڕێگەی زاخاودانی مێشکی بە زانیاریگەلێك کە تەواو پێچەوانەی باری سایکۆلۆژی و ژینگەی کۆمەڵایەتی و مێژوویی و جوگرافی و فەرهەنگی خۆی بووە، ئەمەش لە ڕێگەی خۆی هۆیەك

بووه كه تا ئێستا جگه له وەی كورد نەیتوانیوه شوناسی راستەقینەی خۆی بدۆزێتەوه(تەنها له رێگەی تەونی ئەو حیكایەت و ئەفسانه و وەهمەی له خەیاڵدان و یادەوەری خۆیدا چنیویەتەوه!) هاوكات جۆرێك له پرسیار و گومانیشی له بەرامبەر شوناسدا لەلا دروست بووه.
بە دیویكی تر دەمەوێ بڵێم هێندەی قوتابی كورد لە رێگەی زمانی خۆیەوه و ئێستاشی لەگەڵدابێت، مێژوو و كلتور و فەرهەنگ و شارستانیەتی عەرەبی ئاخنراوەتەوه مێشك... هێندەی ئاشنا دەكرێ بە سەروەریەكانی عروبه و جوگرافیا و سروشتەكەی، نیو ئەوەندە بیر نەك لە لادانی ئەو بابەتگەلە نامۆیانە نەكراوەتەوه، بگرە بابەتەكانی پەیوەست بە دیرۆك و شارستانیەتی خۆیشی بۆ قووڵ نەكراوەتەوه.. ئەو دیاردەیە نەك لە سەر ئاستی بابەت و ناوەرۆكی میتۆدەكانی خوێندندا، بەڵكو لە ناو ئەو وێنانەش كه بە مەبەستی رونكردنەوه هاوپێچ لەگەڵ بابەتەكاندا دانراون، ئەو گەمە ترسناكه كراوه..لە توێی ئەو پەرتوكانەدا هێندەی دیدەی منالی كورد بە وێنە نامۆكانی (حوشتر و دار خورما و ناعوره و بیابان و دشداشەوه عەگال و زۆنگاو) ئاشنا كراوه.. ئەوەندەی بەرهەمەكانی ئەدەبی جاهیلی و ئیسلامی و بەرگری فەلەستینی كه هەڵگری رۆحی بیابانن ئاخێنراوەتە گوێچكەیان، چارەگی ئەوەندە كار بۆ ناساندنی سروشت و جوگرافیا و كلتور و ئەدەبی كوردی نەكراوه.
سەبارەت بە هۆكارەكان و ئامرازەكانی فێر كردن كه ئێستا دوای راپەرین و بە هەوڵی رێكخراوه مرۆڤ دۆستەكان و دامەزراوەكانی پەیوەندیدار بە بواری پەروەردەو فێر كردن، ژمارەیەكی بەرچاو و باشی هۆیەكانی فێركردنیان بە سەر قوتابخانەكاندا دابەش كردووه، كه وەك باس دەكرێ و گوێبیست دەبین، لە هەندێ شوێن بازرگانی بەو كەلوپەلانە كراوه و لە هەندێكیتردا لە كۆگاكان تۆزیان لە سەر نیشتووه و مۆرانە لێی داون، بە بێ ئەوەی قوتابی سوودیان لێ بینی بن .. ئەگینا لە تەك ئەو میتۆدە سەقەتانەی خوێندن، مێژوویەكی درێژه، ئەزمونی قوتابی ئێمه لە خوێندندا ئامرازەكانی فێر كردن و راهێنانی بریتین لە داركاری و شەق و جوێن باران.
لە هەلو مەرجێكی پەروەردەیی وا ناتەندروستدا كه منالْ لە ناو خێزان و لە بەر دەستی مامۆستا و لە ئامێزی ئەو میتۆدە ژەنگگرتوانە گۆش كرابێت، بێگومان نەوەی ناهوشیاری بێ بەرهەم و مشەخۆر و هەڵگری گیانی توند و تیژی و نابەرپرسیاری دەرەنجام دەبێت و كۆمەڵگایەكی ناتەندروست و نەخۆش بەرهەم دێت، كه پێویستی بە شۆرشێكی سپی كۆمەڵایەتی و هوشیاری و فەرهەنگی و چاو خشاندنەوه بە سیستەمی دامەزراوەكان و بەرهەم هێنانی سیستەمێك لە بەهای نوێ و هاوچەرخ دەبێت.